

Tillsammans stod de starka, splittrade föll de

Jugoslaviens sönderfall som en tvåstegsprocess

Hilda Hagberg och Dijamanta Islami

Abstract

Jugoslaviens historia och sönderfall är väldigt komplex, då många nationaliteter och etniska grupper kom under en kort tid att enas under federationen Jugoslavien. I denna uppsats ämnar vi att redogöra för hur man kan förstå Jugoslaviens sönderfall som en tvåstegsprocess. Det första steget är Titos död 1980 och det andra steget är krigets utbrott 1991 i och med Slovenien och Kroatiens självständighetsförklaring. I enlighet med Allison och Zelikows (1999) studie av Kubakrisen, ämnar vi att undersöka Jugoslaviens tvåstegssönderfall ur både mikro- och makroperspektiv. Genom att genomföra en jämförande fallstudie är det vår ambition att se till faktorer på mikro- och makronivå både 1980 och 1991 för att se på de två stegen i sönderfallet. Vi kommer fram till att för att bäst kunna förstå varför Jugoslavien föll sönder i två steg, vid två tidpunkter, räcker det inte endast med en endimensionell syn. Det krävs att man både ser till de strukturella bristerna i staten samt vilken roll ledarna kom att spela.

Nyckelord: Jugoslavien, Tito, Milosevic, stark och svag stat

Antal ord: 9574

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	<i>Syfte</i>	1
1.2	<i>Problemformulering och frågeställning</i>	2
2	Jugoslaviens komplexa historia	3
2.1	<i>Nationalism och etnicitet</i>	3
2.2	<i>I historisk kontext</i>	4
3	Uppsatsens tillvägagångssätt	5
3.1	<i>Tidigare forskning</i>	5
3.2	<i>Material och avgränsning</i>	5
3.3	<i>Komparativ fallstudie</i>	6
3.4	<i>Disposition</i>	7
4	Olika aspekter av staters sönderfall	8
4.1	<i>Mikronivå</i>	8
4.1.1	<i>Politisk psykologi</i>	8
4.1.2	<i>Lukes tre maktdimensioner</i>	9
4.2	<i>Makronivå</i>	10
4.2.1	<i>Starka stater</i>	10
4.2.2	<i>Svaga stater</i>	10
4.3	<i>Teorier till empirin</i>	11
5	Jugoslavien	13
5.1	<i>Mikronivå</i>	13
5.1.1	<i>Josip Broz 1980</i>	13
5.1.2	<i>Slobodan Milosevic 1991</i>	14
5.2	<i>Makronivå</i>	15
5.2.1	<i>Staten 1980</i>	16
5.2.2	<i>Staten 1991</i>	17
5.2.3	<i>Jugoslaviens statsproblem 1980 och 1991</i>	17
6	Komparation av perspektiven	19
6.1	<i>Mikronivå</i>	19
6.1.1	<i>Politisk psykologi – Tito och Milosevic</i>	19
6.1.2	<i>Lukes maktdimensioner – Tito och Milosevic</i>	20
6.2	<i>Makronivå</i>	21
6.2.1	<i>Stark och svag Jugoslavien – 1980 och 1991</i>	22
7	Sista tankar om Jugoslavien	25
8	Referenser	27

1 Inledning

Konflikten i forna Jugoslavien ligger starkt i vårt intresse. Framförallt då det är en intressant och komplex kontext som konflikter utspelar sig i, med de olika nationella och etniska grupper. Därför kommer denna uppsats undersöka sönderfallet, med hänsyn till tiden innan, och inte endast konflikterna som uppstod efter kollapsen av staten Jugoslavien.

1.1 Syfte

Uppsatsens syfte har uppkom efter noga studerande av Jugoslaviens sönderfall. Litteraturen beskriver ofta Jugoslaviens sönderfall i en aspekt: krigets utbrott 1991, då Kroatien och Slovenien utropade självständighet. Däremot resonerar majoriteten av litteraturen kring huruvida Jugoslaviens anda som en nation dog redan i och med Titos död 1980. Därifrån väcktes tankar kring dynamiken om vad som ses som en stark respektive svag stat och hur dessa dynamiker kan leda till sönderfallet av en stat. Således kommer denna studie diskutera Jugoslaviens sönderfall i två steg istället för i ett steg, vilket det ofta görs i litteraturen.

Studien fokuserar inte endast på strukturella faktorer, alltså hur staten Jugoslavien styrdes under två de tidpunkterna, utan även på politisk psykologiska aspekter av ledare. Inspiration till detta kom efter att ha läst Allison och Zelikow (1999) och deras forskning om Kubakrisen. De två författarna väljer att studera Kubakrisen ur olika nivåer och aspekter för att på så sätt kunna förklara händelseförloppet från flera aspekter. Deras undersökning ligger till grund för hur denna uppsats kommer genomföras och disponeras.

Uppsatsen kommer att handla om Jugoslaviens tvåstegssönderfall ur två nivåer: mikro och makro. De teoretiska perspektiven på mikronivå utgörs av politisk psykologi, starka och svaga stater samt Steven Lukes tre maktdimensioner. De två tidpunkterna är av ytterst relevans, då de i litteraturen oftast behandlas som de två avgörande tidpunkterna för Jugoslaviens sönderfall.

Makroperspektivet ger oss de analytiska verktygen som visar på vad en stark respektive svag stat är, som sedan appliceras på Jugoslavien. Genom mikroperspektivet redogörs för hur ledaren har spelat en avgörande roll i att hålla Jugoslavien enat.

1.2 Problemformulering och frågeställning

Som nämnt ovan skall denna uppsats behandla Jugoslaviens sönderfall vid två tidpunkter ur olika nivåer och perspektiv. För att kunna göra detta har vi haft en hypotes om när och hur Jugoslavien fallit sönder. Uppsatsens hypotes kommer således behandla om Jugoslaviens sönderfall inte endast kan förstås som ett slutligt sönderfall 1991, utan att det snarare handlade om en tvåstegsprocess. Med detta skrivet så faller det naturligt att frågeställningen för denna uppsats kommer lyda:

Går det att förstå Jugoslaviens sönderfall som en tvåstegsprocess? I så fall, på vilka sätt?

2 Jugoslaviens komplexa historia

För att kunna tydliggöra Jugoslaviens sönderfall finns det vissa aspekter som måste redogöras. Nationalism och identitet är två centrala komponenter i Jugoslaviens historia, och således i dess sönderfall. Även om dessa inte kommer ges stor fokus i uppsatsen anser vi att de måste tas upp till viss del. Detta då det är oundvikligt att föra en diskussion kring Jugoslavien utan att ta hänsyn till de olika nationella och etniska grupper som fanns inom staten. Detta kommer vara en viktig faktor när vi analyserar på mikronivå, både i empirin och analysen.

2.1 Nationalism och etnicitet

Nationalism kan förstås ur olika teoretiska perspektiv. Dessa redogörs för bland annat i Sandra F. Joiremans bok *Nationalism and Political Identity*. Hennes argumentation bygger på att förståelse av nationalism kräver en förståelse av etnicitet. Detta då nationalism innebär politisk etnicitet, det vill säga en etnisk grupp med en politisk agenda. Etnicitet är en ny term som inte började användas förrän slutet av 1900-talet, och det är en term som framför allt används i den akademiska världen. Joireman menar att det finns olika kriterier som grupper måste uppfylla för att räknas som etniska. Framför allt är det viktigt att det finns ett gemensamt namn på gruppen. Det andra är att det finns historiska myter om gemensam bakgrund samt historiskt kollektiva minnen. För det tredje finns det en gemensam kultur som oftast definieras av språk, religion samt seder. För det fjärde ska det finnas en anknytning till ett geografiskt territorium och slutligen ska det finnas en känsla av solidaritet mellan gruppmedlemmarna (Joireman, 2004, s. 10-12).

Etnicitet och nationalism kan förstås olika beroende på vilken teoretisk skola man väljer. Primordialism förutsätter att en persons fundamentala etniska identitet fastställs vid födsel och inte kommer ändras under livets gång. Detta då de menar att etnicitet är historiskt rotad och således kommer med familjens rötter (Joireman, 2004, s. 19). Instrumentalister, däremot, tror att etniska grupper har ett specifikt politiskt mål och att dessa mål kommer leda till organisering till fördel för den etniska gruppen (Joireman, 2004, s. 41). Vidare anser de att etnicitet snarare drivs av mål och intresse än av ursprung (Joireman, 2004, s. 35).

2.2 I historisk kontext

Många gånger har nationalism lett till sammanfall av stater, eftersom nationalism bland annat kan driva till konflikt mellan olika etniska grupper inom staters territorium. Nationalism kan även komma att ena stater för att skydda den egna staten från hot mot dess grannar (Billig, 2001, s. 1). I både populärvetenskapliga och renodlade akademiska skrifter så är nationalism associerad med personer som strävar efter att skapa nya stater, eller med högerextrem politik. För att kunna förstå nationalism är det således viktigt att ta hänsyn till den psykologiska aspekt som känslor kan innebära (Billig, 2001, s. 5). En annan viktig aspekt i nationalismen är att en nation endast kan existera om det finns en grupp av människor som känner sig som en nation, precis som att en grupp endast existerar om medlemmarna känner sig som en grupp (Billig, 2001, s. 66).

Den jugoslaviska identiteten är väldigt problematiskt, något som tydliggörs i Franke Wilmers bok *The Construction of Man, the State and War*. Wilmer gör olika intervjuer med invånare från forna Jugoslavien, där de berättar hur de ser på sin identitet. Genom att läsa dessa ges en klarhet i hur komplex situationen med etniciteter i Jugoslavien är. I en intervju berättar exempelvis intervjupersonen att hans mamma är serb och hans pappa kroat (på så vis blir han också kroat) men att de alla blev enade under den Jugoslaviska identiteten. En annan intervjuperson säger att han är född i Jugoslavien, precis som hans föräldrar, och därför är hans identitet jugoslavisk, trots att han är skulle kunna sägas vara serb då det är hans etniska ursprung (Wilmer, 2002, 90f).

3 Uppsatsens tillvägagångssätt

I detta avsnitt kommer vi att redovisa tidigare forskning, vårt material och vår metod för denna uppsats. Vi kommer även i detta avsnitt att redovisa för de avgränsningar som kommer göras för uppsatsen.

3.1 Tidigare forskning

Vi har i denna uppsats valt att se Jugoslaviens sönderfall utifrån två tidpunkter: 1980 och 1991. Utöver detta använder vi två perspektiv: mikro och makro. Vi anser att det kan vara gynnsamt för att kunna genomföra en studie om huruvida man kan förstå Jugoslaviens sönderfall som en tvåstegsprocess. Graham Allison och Philip Zelikow har även de argumenterat för att det är relevant att undersöka ett händelseförlopp utifrån fler dimensioner än en. Författarna valde att studera Kubakrisen utifrån olika nivåer, för att bättre kunna förstå olika händelser under krisförloppet. De valde att studera de olika ledarna samt olika institutioner som kan ha haft en påverkan på krisen. Författarnas forskning visar inte endast vilken roll olika aktörer har haft i Kubakrisen, utan ger även en förståelse för varför vissa beslut togs. De belyser varför det är av relevans att studera en situation, i detta fall Kubakrisen, utifrån olika aspekter. I deras studie lade de fokus på individen, organisationer samt staten för att belysa händelsen ur ett mikro- och makroperspektiv (Allison & Zelikow, 1999).

Precis som vi skrev i inledningen anser vi att den modell som författarna använde i sin forskning av Kubakrisen kan vara tillfredsställande även för oss att använda som inspiration på vår studie av Jugoslavien. Vi kommer inte att göra det lika utvecklande på grund av uppsatsnivån, men vi anser ändå att det kan vara tillräckligt för att undersöka vår hypotes.

3.2 Material och avgränsning

Materialet som kommer användas i denna uppsats kommer framförallt bestå av sekundärkällor. Detta då det inte finns någon anledning för oss att hämta in eget material för att kunna besvara vår frågeställning, eftersom det finns tillräckligt mycket forskning som berör Jugoslaviens historia. Vidare kommer materialet i

stor utsträckning beröra Jugoslavien som stat och dess sönderfall. När man tar del av material är det viktigt att man följer källkritiska principer, med en medvetenhet om risk för exempelvis tendensiösa källor (Esaiasson et al, 2010, s. 314-323). Vi anser att källkritiken är lika viktigt både när man studerar sekundär- och primärkällor. Uppsatsens litteratur består till stor del av undersökningar gjorda av forskare från Balkan. Dock ser vi inte detta som ett problem för uppsatsens validitet, då vi anser att de kan vara objektiva i sin forskning. Detta har vi även kunnat verifiera genom att kunna säkerställa att flera källor presenterar samma fakta.

Avgränsningarna i uppsatsen kommer behöva vara omfattande, då det måste anpassas till uppsatsens omfång. Precis som nämnt ovan har vi valt att endast fokusera på Jugoslaviens sönderfall som stat ur ett mikro- och makroperspektiv. När det kommer till mikroperspektivet kommer vår avgränsning vara att studera politisk psykologi och Lukes tre maktdimensioner. Politisk psykologi är ett stort forskningsområde, med många intressanta komponenter. Dessvärre måste det anpassas till uppsatsens omfång och hypotes, därför kommer den största fokus ligga på individens känslor och emotionella band. Vi kommer således studera vilka emotionella band Tito och Milosevic hade under respektive styrning av Jugoslavien. I denna uppsats nämns, utöver Milosevic och Tito, även en tredje ledare: Ante Markovic. Han nämns då några forskare anser att han hade kunnat spela en signifikant roll i enandet av Jugoslavien. Dock kommer vi inte att gå in djupare på denna ledare då han inte figurerade i de två tidpunkterna vi har valt för denna uppsats. När det kommer till makronivå finns det även där avgränsningar som måste göras. Vi har avgränsat oss till att endast använda dynamiken kring hur en svag respektive stark stat beskrivs för att kunna studera Jugoslavien.

3.3 Komparativ fallstudie

För att besvara frågeställningen är det centralt att välja den metod som är mest lämpad. I denna uppsats anser vi att det är fallstudie. Det finns olika fallstudier som kan göras, dels den traditionella, där man endast ser till ett fall, samt den jämförande, där man ser till flera analysenheter (Esaiasson et al, 2010, s. 121). Fallstudier är ofta förekommande inom statsvetenskap och anses vara värdefull som metodologiskt verktyg. Metoden är inte helt fri från kritik och anses ofta sakna kraven som vetenskapliga studier ställer. Den saknar de naturvetenskapliga principer och komparativa inslag som forskare oftast letar efter i en studie. Denna kritik har dock kommit att utmanas, då man anser att komparativ fallstudie väger upp kritiken genom att ha inslag av jämförande och mer djupare analys av forskningen. Forskaren kan analysera sina fall djupare och följa upp fler trådar som möjligtvis uppkommer under forskningens gång, vilket inte är lika enkelt i en kvantitativ studie (Gustafsson & Badersten, 2011, s. 108f).

I denna uppsats har vi valt att göra en jämförande fallstudie, då vi ämnar få in någon form av komparation i uppsatsen. Vår fallstudie kommer alltså handla om ett fall, med två olika analysenheter. Vi kommer i uppsatsen studera Jugoslaviens sönderfall ur två tidpunkter: 1980 samt 1991. Att det kan vara problematiskt att jämföra två tidpunkter med så olika politiska kontexter, både nationellt och internationellt, är vi medvetna om. Dock anser vi att det ändå går att genomföra en studie av detta slag då det är samma fall, i stor utsträckning samma medborgare inom nationens gränser. Vi kommer ställa dessa två i kontrast till varandra för att ge en helhetsbild om hur sönderfallet gick till. Våra analysenheter kommer i denna uppsats utgöras av två tidpunkter. Vidare kommer vi även ha fokus på mikro- och makronivå under de två tidpunkterna.

3.4 Disposition

Uppsatsens disposition kommer fortsättningsvis vara uppbyggd med liknande rubriker för de olika kapitlen. Detta då det är många olika aspekter som ska redogöras för, därför anser vi att en sådan indelning kan tydliggöra för läsaren vad det är som kommer att undersökas i de olika momenten. Uppsatsen kommer inte att ha de vanliga traditionella rubrikerna, så som metod, analys etc. Vi har istället valt att sätta egna rubriker för att underlätta läsningen under uppsatsens gång, samt för att ge läsaren en inblick vad som skall komma.

Uppsatsen kommer härifrån att börja med vårt teoretiska perspektiv om hur vi har valt att studera Jugoslaviens sönderfall ur mikro- och makronivå. Mikronivån utgörs av politisk psykologi samt Lukes tre maktdimensioner. Makronivån kommer att utgöras kring dynamiken av vad en svag respektive stark stat är. Detta kommer sedan följas av empirin som är indelad på liknande sätt som teorin för att läsaren tydligare ska kunna se kopplingen mellan de två avsnitten. Allt detta kommer sedan att vävas ihop i avsnittet analys, som vi har valt att kalla ”komparation av perspektiven”. Slutligen kommer vi ge egna tankar samt besvara vår frågeställning och ge förslag på fortsatt forskning.

4 Olika aspekter av staters sönderfall

Uppsatsens teori kommer bestå av två olika delar. En del som berör teorier på mikronivå och en andra del på makronivå. Det räcker inte endast att undersöka på statsnivå, utan det är relevant att även studera ledaren på individnivå. (Clément, 2005, s. 16, Carment, 2003, s. 421). Det är således centralt att studera en stats sönderfall ur flera nivåer, vilket sker i enlighet med Allison & Zelikows undersökning av Kubakrisen. För att redogöra för mikronivå kommer vi använda politisk psykologi för att förstå hur ledaren agerade i sina handlingar. Vidare kommer det även innefatta Steven Lukes tre maktdimensioner, för att se hur ledarna kan utnyttja makt rationellt. På makronivå kommer vi bland annat använda Robert Rotbergs teori om vad en stark respektive svag stat är, för att kunna förstå problematiken kring varför en stat faller samman.

4.1 Mikronivå

I denna del kommer mikroperspektiven att presenteras. Här kommer således politisk psykologi samt Stevens Lukes tre maktdimensioner att presenteras.

4.1.1 Politisk psykologi

Politisk psykologi är centralt när man ska studera ledare, för att förstå vilka beslut de fattar och på vilken grund (Cottam et al, 2010, s. 1). Politisk psykologi är ett tvärvetenskapligt analysverktyg, där man använder psykologiska koncept för att kunna förstå politisk agerande. Men politisk psykologi handlar inte endast om att studera ledaren, utan används även för att förstå hur individer agerar i olika politiska situationer, exempelvis för att förklara väljarbeteende och krigshandlingar (Houghton, 2009, s. 6; Cottam et al, 2010, s. 4). I denna uppsats kommer fokus dock vara på hur ledaren är rationell i sitt maktutövande och maktutnyttjande.

För att kunna studera ledaren är det centralt att förstå vilken personlighet de har, då det påverkar hur de fattar beslut samt hur de för sin politik (Cottam et al, 2010, s. 13; Cottam et al, 2010, s. 101). Centralt är även att förstå vilka emotionella band eller känslor en ledare har, eftersom det påverkar ledarens beteende. Upplever exempelvis ledaren ilska då något står och förhindrar dennes mål, kan

ledaren komma att förskjuta fokus på en specifik individ eller grupp för att få lopp för sin ilska (Cottam et al, 2010, s. 49-54).

4.1.2 Lukes tre maktdimensioner

Makt är inte ett enkelt begrepp att varken definiera eller mäta. Det finns många maktsyner, exempelvis politiska tänkare såsom John Lockes och Michel Foucaults. Locke menar på att makt är "able to make, or able to receive, any change" (Lukes, 2005, s. 69). Med detta menar han att maktutövande inte nödvändigtvis behöver vara över en grupp eller individ, utan kan även vara en social kontext. Foucault ser makt snarare som en socialisering, det vill säga att det är något som faller naturligt beroende på positionen i samhället som individerna besitter (Lukes, 2005, s. 92). Uppsatsen kommer dock endast fokusera på Lukes tre maktdimensioner.

Ett annat sätt att studera en ledares agerande på är att undersöka hur de utnyttjar sin maktposition, någonting som Steven Lukes resonerar kring. Makt finns överallt och ingen kan undgå eller undvika det, utan det handlar snarare om att kunna vara rationell i sitt maktanvändande. Således kan man se makt utifrån olika synvinklar. Lukes skriver bland annat att våld uppstår där makt är frånvarande (Lukes, 2005, s. 34). Han menar på att makt finns närvarande i form av intresse, d.v.s. om ledaren eller staten har intresse av något så är makt involverad (Lukes, 2005, s. 35). Hur maktutövandet går tillväga är svårt att säga på rak arm. Enligt Lukes är maktutövande och maktanvändande beroende av individen i fråga (Lukes, 2005, s. 41-44). Makt kan dock generellt ses utifrån en modell: A tvingar B göra något som B annars inte hade gjort (Lukes, 2005, s. 16). Lukes vill dock vidareutveckla detta och menar att makt med nödvändighet inte är så enformigt och enkelt. Han menar på att det inte endast handlar om beslutsfattande utan även om icke-beslutsfattande. Det vill säga att det inte endast är intressant att se vad A faktiskt gör utan även vad A inte väljer att göra (Lukes, 2005, s. 22). Dessa tre maktdimensioner kommer att presenteras tydligare nedan.

Lukes lyfter fram tre dimensioner av maktutövning. Den första dimensionen är den direkta makten, den klassiska definitionen presenterad ovan där A har makt över B (Lukes, 2005, s.16). Den andra dimensionen är makten över dagordningen, vilket innebär att det inte endast handlar om beslutsfattande utan även om icke-beslutsfattande. Här studeras inte makt endast i direktutövning utan även vem som har makten över vilka beslut som ska tas upp och inte tas upp (Lukes, 2005, s. 20). Den tredje och sista dimensionen är makten över tanken. Det handlar om hur man genom språk kan övertala individer att göra saker, en form av indirekt makt. Här spelar även media och andra sociala grupper/kontexter en signifikant roll i maktutövandet (Lukes, 2005, s. 25f).

4.2 Makronivå

I detta avsnitt kommer vi att redovisa det analytiska makroverktyget, vilket tar sin utgångspunkt i Robert Rotberg bok *When states fail*, för att få fram en teori om hur starka och svaga stater ser ut.

4.2.1 Starka stater

Starka stater beskrivs utav Rotberg som en stat med full kontroll över territoriet. Vidare har staten även högt BNP samt har höga placeringar i olika index, så som UNDP's Human Development index, Transparency International's Corruption Perception Index samt Freedom House. Staten har även hög nivå av säkerhet från både politiskt och kriminellt våld. De har även stort fokus på fri- och rättigheter som medborgarna är berättigade till, samt civila- och politiska rättigheter. Exempel på detta är tillgång till utbildning och sjukvård. Rotberg sammanfattar starka stater som stater som befinner sig i tid av fred och stabilitet. Det centrala för medborgarna i stater är att känna "freedom from fear", alltså att de ska kunna förlita sig på att staten ska etablera en säkerhetssituation som de kan förlita sig på (Rotberg, 2004, s. 4-6).

4.2.2 Svaga stater

När stater fallerar är det ingenting som sker av en slump. Stater faller samman eftersom det har skapats förutsättningar som gör att staten inte längre kan hållas samman (Rotberg, 2004, s. 25). Detta blir speciellt tydligt när det gäller stater med många olika etniska grupper, detta då en stat faller samman när de olika grupperna söker autonomi (Rotberg, 2004, s. 9). När staten består av olika etniska grupper är det centralt att förstå de historiska skeenden som bildar kollektiva minnen inom gruppen, då identitetsbildandet till mångt och mycket är anledningen till varför olika grupper agerar som de gör när staten fallerar. Olika grupper inom en stat har olika ideologier och därmed olika mål att uppnå. Många gånger trycks dessa behov ner av staten, vilket i sin tur kan leda till att grupperna börjar ifrågasätta statens legitimitet. På grund av detta kan våld eskalera mot stater och även gentemot andra grupper. För att detta inte ska ske är det viktigt att en stat hanterar de olika grupperna och ser till att de alla får sina grupp- och individrättigheter som de är berättigade till (Arfi, 1998, s. 23). Detta ansvar faller på ledaren i staten, en skicklig ledare kan då se till hur det finns exempelvis historiskt minne av förtryck och använda det för att förtryckta grupper ska få autonomi och erkännas och därmed erhålla olika rättigheter. Likaså kan det komma en stark ledare som belyser andra minnen som behandlar enande snarare än förtryck (Arfi, 1998, s. 18).

Det finns olika sätt att förstå varför en stat blir svag. Det kan röra sig om en stark stat som temporärt blir svag, då det finns interna angelägenheter som gör att staten börjar falla. Dessa kan exempelvis handla om geografiska problem eller ekonomiska svårigheter. Ett centralt tema för svaga stater är att det ofta finns spänningar mellan olika etniska eller religiösa grupper som kan komma att eskalera till våldsamma sammandrabbningar. Indikatorer till svaga stater brukar ofta vara låg BNP, då ekonomin antingen är på väg eller har fallerat. Där finns ingen säkerhet för individen då staten ofta trakasserar det civila samhället. Inte heller fungerar det civila samhället i form av utbildning och sjukvård då de blir nedprioriterade framför annat (Rotberg, 2004, s. 4).

I svaga stater kan den realistiska tanken om säkerhetsdilemma synas tydligt, då det handlar om olika grupper som inte kan enas om hur man ska bevara fred och säkerhet. Därmed försöker de hävda sig våldsamt enligt säkerhetsdilemma, vilket gör att staten inte längre har våldsmonopol. Detta leder till att det inte är självklart att hoten kommer från den statliga militären, utan den kan även komma från civil mobilisering. Exempelvis kan en granne komma att bli förövaren (Kasfir, 2004, s. 53-58).

Att stater lutar åt att falla, betyder inte med nödvändighet att de kommer göra det. Det kan finnas olika faktorer som gör att stater går från att vara svaga till att bli starkare. När stater fallerar pågår det under flera år och är således inget som sker direkt. Under sammanfallet av staten kan en effektiv ledare vända på processen och försöka förhindra att en stat blir svag eller att den kollapsar, genom att försöka vända på ekonomin och försöka få tillbaka våldsmonopolet (Klare, 2004, s.117). Vidare kan det även tänkas att det internationella samfundet skulle engagera sig i den fallerade staten för att återupprätta säkerhet för invånarna. Det internationella systemet har ett ansvar att involvera sig i staten för att förhindra en fallering (Clément, 2005, s. 1). Historiskt sett har så inte varit fallet, vilket blir tydligt med exempelvis folkmorden i Rwanda och Bosnien (Carment, 2003, s. 408-411).

4.3 Teorier till empirin

När materialet som behandlar empirin ska redogöras för, finns det specifik fakta vi söker efter. Som nämnt i diskussioner kring den politiska psykologin kommer det undersökas vilka emotionella band som Tito och Milosevic hade gentemot den jugoslaviska staten och dess invånare, för att se vilken roll det kan komma spela på hur de för sin politik. Från Lukes tankar om makt är det framförallt hans tre maktdimensioner som kommer appliceras på empirin. Som ovan nämnt är de:

- direkt makt
- makt över dagordningen

- makt över tanken

På makronivå gjordes först en redogörelse för vad som är en stark stat och vad som får den att fungera. Då Jugoslavien som stat inte längre finns är det snarare intressant att leta efter de indikatorer som enligt Rotberg leder till att en stat blir/är svag. Det som då framförallt kommer ligga till fokus är:

- problematik med etniska grupper som söker autonomi
- problematik kring den rådande ekonomin
- problematik kring att det råder brist på individens säkerhet, bland annat genom avsaknad av skydd från politiskt våld samt brist i bevarandet av civila- och politiska rättigheter

5 Jugoslavien

Nedan kommer vi strukturera empirin på liknande sätt som teorin för att tydliggöra för läsaren. Under mikronivå kommer vi redogöra för de båda ledarna Tito och Milosevic. På makronivå kommer vi redogöra för hur situationen såg ut för staten Jugoslavien 1980 och 1991.

5.1 Mikronivå

I denna del kommer de två ledarna för Jugoslavien att redogöras. Detta med syfte för att kunna lyfta fram den centrala rollen som de kan tänkas ha i påverkan på en stat. Här kommer även det ges en historisk bakgrund, och inte endast fokusera till de givna tidpunkterna, för att kunna tydliggöra deras påverkan.

5.1.1 Josip Broz 1980

Josip Broz (fortsättningsvis Tito i denna uppsats, då det var hans *nom de guerre*) kom till makten under andra världskriget. Han ledde de jugoslaviska kommunisterna och hans motståndsarmé var 1942 den största i Jugoslavien. Detta gjorde att han fick erkännande och stöd av USA, Storbritannien samt exilregeringen i London om att han var den rättfärdiga ledaren av Jugoslavien. Således var han inte demokratiskt vald (Resic, 2010, s. 219).

Tito var (och är) fokus för många vetenskapliga studier om hur han var som ledare. Detta gjorde att Tito var väldigt noga med att ha en sammanhållande mediabild. På så sätt kan det sägas att han styrde över media för att hans gestaltning som ”fadern över alla jugoslaver” inte skulle bli negativt påverkad (Bennett, 1995, s. 56). Redan tidigt bortsåg Tito från etnisk tillhörighet vilket gjorde att han lättare kunde ena och kontrollera Jugoslavien som en nation (Resic, 2010, s. 217-219). Tito talade aldrig om Jugoslavien som sex stater och två autonoma provinser, utan om en enda nation med en etnisk befolkning: jugoslaver. För att den jugoslaviska identiteten inte skulle ifrågasättas av någon förbjöds all nationalism som inte var jugoslavisk, då det ansågs vara ett hot mot den jugoslaviska staten (Resic, 2010, s. 245).

Tito var en karismatisk ledare och kunde på så sätt påverka sammanhållningen av Jugoslavien (Bennett, 1995, s. 60). Han kände bland annat av känslorna av förtryck som fanns hos befolkningen i och med ockupationsmakterna som härjade

i Jugoslavien under andra världskriget. För att vinna folket såg han således till att de utländska ockupationsmakterna försvann och att Jugoslavien slutligen kunde bli en suverän stat (Resic, 2010, s. 218). Hans största mål med Jugoslavien var att folket skulle känna sig enade samt att det inte skulle finnas några delningar eller sprickor mellan de olika grupperna. Förutom att förbjuda nationalism så förbjöd Tito även användande av andra språk än det jugoslaviska (serbiska), det innebar alltså att alla skulle tala samma språk (Resic, 2010, s. 242). Tito var även noga med att hela den jugoslaviska befolkningen fanns representerade i den jugoslaviska armén. Detta tyder på att Tito inte gjorde skillnad på de olika etniska grupperna, utan alla skulle finnas representerade och strida för den jugoslaviska staten (Bennett, 1995, s. 54f).

Enligt litteraturen var Tito en stark och rationell ledare, som hade kontroll och hade snabba och effektiva lösningar på olika problematiska situationer som han ställdes inför. Han var en stark ledare som kunde hålla Jugoslavien enade. Genom sina 35 år som ledare i Jugoslavien hade Tito lyckats bygga en stark gemensam identitet i landet. Vid sin död den 4 maj 1980 var han djupt sörjd och saknad i Jugoslavien. För de utomstående som observerade Titos död började spekulationer kring Jugoslaviens framtid, då man ansåg att han hade en central roll i sammanlänkning av den jugoslaviska staten, eftersom Tito använde sig av etniska känslor för att ena staten (Pavlowitch, 2007, s. 148; Bennett, 1998, s. 56-58). Många menar att en kollaps av Jugoslavien var oundviklig, frågan var inte *om* utan snarare *när* staten skulle falla. Titos död var en tydlig indikation på detta, då man ansåg att det inte längre fanns en ledare med hans karaktär som kunde ena staten Jugoslavien (Bennett, 1995, s. 6, Resic, 2010, s. 251, Pavlowitch, 2007, s.148).

5.1.2 Slobodan Milosevic 1991

När Slobodan Milosevic kom till makten såg han att den serbiska befolkningen kände sig bortglömd och förtryckt i Jugoslavien (Arfi, 1998, s. 36). Hans primära mål när han kom till makten var således inte att fortsätta bevarandet av den jugoslaviska identiteten, utan snarare att skapa en serbisk identitet och stat (Pavlowitch, 2007, s. 149). Genom att använda sig utav historiska analogier kunde Milosevic väcka missnöje hos den serbiska befolkningen och på så sätt etablera en serbisk identitet snarare än en jugoslavisk. Milosevic fick sin makt genom utnyttjande av sina politiska vänskaper samt hans väl utvalda uttalanden till det serbiska folket genom media. För att stärka sin maktposition började han tala till flera etniska serbiska minoriteter runt om i Jugoslavien. Han lovade att Serbien och det serbiska folket skulle komma att bli den ledande staten i Jugoslavien, något som flera etniska serber svarade positivt till i bland annat Bosnien, Kosovo och Kroatien (Pavlakovic, 2005, s. 13f).

Innan Milosevic kom till makten var han väldigt noga med att hålla en låg profil. Enda gången media tilläts intervjua honom var när det var till absolut fördel för

honom, med ett manus som var inövat innan intervjun. Forskare som har analyserat Milosevic har kommit fram till han var en hänsynslös ledare och var i tillstånd att utnyttja vem som helst för att uppnå sina politiska mål. Han drevs av maktsträvan, snarare än av etablerandet av en serbisk stat. Detta gjorde honom till en maktsträvande människa snarare än en sann nationalist (Bennett, 1995, s. 83; Billig, 2001, s. 5). ”Milosevic is in it for Milosevic, nothing more nothing less” beskriver David Rieff Milosevics politiska agerande (Rieff, 2006, s. 11).

Milosevics mål var att framhäva den serbiska identiteten. Hans far, som var historielärare, hade lärt honom mycket om olika serbiska myter och deras kollektiva minnen (Bennett, 1995, s. 84). Med hjälp av detta kunde han utnyttja historien för att visa att serberna hade varit ett förtryckt folk (Resic, 2010, s. 263). För att göra förtrycket ännu tydligare ändrade Milosevic exempelvis i skolböckerna, så barnen fick lära sig om det förtryck som deras folk utsatts för redan i tidig ålder. Detta återigen med syfte att spela på det förtryck serber fått utstå och för att etablera den serbiska identiteten (Stojanovic, 2004, s. 330-333).

För att kunna kontrollera och nå ut till fler serber valde Milosevic även att kontrollera media. Genom att kontrollera media kunde han måla upp bilder för serberna om hur de som folk genom historien alltid varit förtryckta. Media var den största anledningen till att många serber var rädda för att ett folkmord eller större förtryckning mot dem skulle se, då det utgjorde en stor del av medias rapportering. Den serbiska förtryckningen var dock inte verklighetsförankrad, utan något som Milosevic endast ville att serberna skulle tro, vilket han också lyckades med (Bennett, 1995, 96f; Pavlakovic, 2005, s. 13). Milosevic utnyttjade media för att kunna driva sin politiska agenda. Med serberna bakom sig kunde Milosevic invadera även andra stater i Jugoslavien och därmed kunna kontrollera flera nationer inom Jugoslavien och inte endast Serbien. Titos andliga uppbyggnad av ett enat Jugoslavien där alla skulle känna sig hemma, var något som Milosevic inte eftersträvade. Serbisk media var noga med att rapportera alla övergrepp som gjordes av det serbiska samhället som en rättighet som de hade då, de förtrycktes av övriga Jugoslavien (Bennett, 1995, s. 242-243).

5.2 Makronivå

I detta avsnitt kommer vi att presentera Jugoslavien utifrån två tidpunkter, 1980 och 1991, hur staten såg ut och hur den framhöll sig. Vi kommer här även att ta hänsyn både till interna och externa kontexter som kan ha påverkat situationen för Jugoslavien. Detta med syfte för att förstå hur staten såg ut på de strukturella nivåerna.

5.2.1 Staten 1980

Tito hade fram till sin död byggt upp systemet som rådde i Jugoslavien så att ingen skulle bli behandlad som minoritet utan alla skulle behandlas jämlikt med den grupp som var i majoritet (Jovic, 2011, s. 122). Knappt ett år efter Titos död uppstår i mars 1981 demonstrationer i den autonoma provinsen Kosovo, som leddes av studenter, eftersom universiteten inte fungerade. Utbildningen inom grundskolan i Jugoslavien var i lika dåligt skick som universitet, vilket gjorde många upprörda, och således agerade gnista för upplopp (Bennett, 1995, s. 89; Rogel, 2003, s. 167).

Utöver detta fanns det andra problem i Jugoslavien. Bland annat kämpade Jugoslavien med att upprätthålla den sjunkande ekonomin som Tito hade efterlämnat. Hans mål hade varit att etablera en socialistisk ekonomi som inte längre kunde upprätthållas, vilket blev tydligare med hans bortgång (Ramet, 2005, s. 55). Arbetslösheten var hög och detta ledde till irritation, som i sin tur ledde till ytterligare demonstrationer, då studierna för många inte ledde till jobb. Klyftan mellan de rika och fattiga hade kommit att öka, vilket ledde till flera uppror i många delar av Jugoslavien. Vid slutet av mars hade våldsamheterna eskalerat och flera demonstranter utsattes för våldsamheter av polisen. I och med eskaleringen av demonstrationerna kom det in yttre styrkor för att ta kontroll över situationen samt Kosovos Universitet. Detta ledde till flera dödsfall, arresteringar och ännu mer frustration bland invånarna i Kosovo. Titos anda som var att varje individ skulle känna sig hemma och bli rättvist behandlad hade i och med demonstrationen kommit att falla (Rogel, 2003, s. 167f; Bennett, 1995, s. 89; Woodward, 1995, s. vii). Bennett menar att inom loppet av ett år efter Titos död, och mer än tio år innan den tidpunkt de flesta definitioner menar att Jugoslavien faller sönder, hade Tito's Jugoslavien "... already died in spirit, if not yet in form" (Bennett, 1995, s. 90).

Upproren kom även att handla om identiteten hos det jugoslaviska folket. Jugoslavien kämpade även med nations- och minoritetsrättigheter. Flera utav nationerna inom Jugoslavien ville bli erkända eller ha mer makt och få en större ekonomi än vad de hade. Olika grupper kämpade med att synas mer och ansåg att de var mer förtryckta än andra grupper i Jugoslavien (Lendvai & Parcell, 1991, s. 253-256). Framför allt den serbiska befolkningen var missnöjd med styrningen i Jugoslavien. De kände att de var förtryckta och ekonomiskt diskriminerade från de andra staterna inom Jugoslavien (Arfi, 1998, s. 32).

Situationen i Jugoslavien innan Titos död måste sättas i kontrast till det rådande internationella klimatet. Kalla krigets bipolaritet rådde i världen och både öst och väst hade ett intresse av att Jugoslavien skulle hamna i en av de få gråzonerna som fanns under den tiden. Bipolariteten gjorde att båda sidorna ville vara säkra på att

Jugoslavien inte skulle alliera sig med den andra. Därför var det centralt att Jugoslavien hamnade i en gråzon. Detta gjorde i sin tur att det fanns en rädsla för att Sovjet hos jugoslaverna som gjorde att Tito hade bra förutsättningar att ena folket, då alla var rädda för ett externt hot skulle invadera Jugoslavien (Resic, 2010, s. 236f). Trots rädslan för Sovjetunionen hade Jugoslavien ändå en nära relation till dem. Detta tydliggörs då den jugoslaviska författningen som antogs 1946 i stort sett var en kopia av Sovjets från 1936 (Resic, 2010, s. 230)

Redan när Jugoslavien skapades 1945 fanns det inga tendenser till att staten skulle bli en välfungerande demokrati. Yttrande-, tryck- och pressfrihet tilläts inte inom nationen och all annan form av nationalism än jugoslavisk ledde till förföljelse och förtryck (Resic, 2010, s. 229). Trots att författningen utlovade religionsfrihet var detta inte fallet i Jugoslavien under 80-talet (Resic, 2010, s. 231).

5.2.2 Staten 1991

Milosevic besatt makten 1991 och det hade gått cirka tio år sedan Titos död. Jugoslaviens fortsatta kamp med den ekonomiska krisen var även vid denna tid fortfarande en kamp för nationen. Internt är det Sloveniens ekonomi som är den mest industriellt utvecklade. Det pågick även en kamp inom Jugoslavien vid denna tidpunkt som rörde relationen mellan minoriteter och majoritet i nationen. Staterna inom Jugoslavien kände sig splittrade då de alla ansåg att de blev förtryckta eller att det endast var majoritetsbeslut, vilket innebar att många minoriteter inte blev representerade i olika beslut som fattades i Jugoslavien (Wilmer, 2002, s.43).

Jugoslaviens slutliga sönderfall kom sommaren 1991, då det utbröt fullskaligt krig i såväl Kroatien som Slovenien. Detta efter att de två staterna redan under början av 1990 hade börjat med egna nationella val (Resic, 2010, s. 265-271). Vid denna tidpunkt märktes den största skillnaden mellan 1980 och 1991: ledarnas uppbyggnad av identiteten i den Jugoslaviska staten. Tito hade tidigt etablerat en jugoslavisk identitet medan Milosevic snarare skapade en serbisk identitet som han använde i sin politik (Cottam et al, 2010, s. 243). Detta i sin tur ledde till fler konflikter mellan grupperna, då det blev allt svårare för folket i Jugoslavien att veta vilken tillhörighet de hade (Bennett, 1995, s. 78)

5.2.3 Jugoslaviens statsproblem 1980 och 1991

Jugoslaviens problem som fanns 1980 är i princip samma problem som fanns 1991, med viss skillnad. Dock är de faktorer som spelar roll i sönderfallet av staten liknande (Vladislavljevic, 2011, s. 143). Vissa forskare menar att en kollaps

av Jugoslavien kanske hade kunnat gå att undvika om rätt person hade kommit till makten efter Titos död 1980. Den främsta kandidaten var Ante Markovic, en kroatisk kommunistledare som blev premiärminister i Jugoslavien 1989 (Ramet, 2009, s. 84). Men då Milosevic redan hade fastställt sin maktposition 1987 fanns det inte så mycket rum för denne ledaren att kunna leda Jugoslavien (Bennett, 1995, s. 10)

Trots liknande interna svårigheter var inte den externa internationella politiken detsamma vid de två olika tidpunkterna. 1980 existerade kalla krigets bipolaritet. Men i och med Sovjets kollaps i början av 90-talet fanns det inte längre ett stort externt hot som kunde invadera Jugoslavien. När hotet utifrån hade försvunnit kom det istället fram uppfattning om hot från de olika nationella grupper som fanns inom staten (Resic, 2010, s. 237).

Vidare fanns det även liknande problem med den rådande ekonomin under de båda tidpunkterna. Då det rådde hyperinflation i Jugoslavien var staten beroende av ekonomiskt bistånd de fick av västmakterna. När dessa bistånd drogs in 1989 kunde Jugoslavien inte längre räkna med att få hjälp att ordna sina ekonomiska problem. Detta ledde i sin tur till ökade svarthandel och korruption (Resic, 2010, s. 265).

Jugoslaviens krackelerande är än idag en komplex historia som varierar beroende på vem som berättar den. En anledning till sammanfallet är bland annat den rådande ekonomin, men även försök till konstitutionella, ekonomiska och politiska reformer (Vladislavljevic, 2011, s. 143). En stor anledning till konfliktutbrottet inom Jugoslavien, som var ett multinationellt samhälle, samt dess sönderfall var ett sammanhängande av institutioner som inte fungerade och den gamla makten som kommit ur balans (Vladislavljevic, 2011, s. 158).

6 Komparation av perspektiven

Nedan kommer vi anknyta uppsatsens teori och empiri, för att kunna göra en tydligare jämförelse mellan de olika perspektiven vi valt. Detta kommer göras både på mikro- och makronivå.

6.1 Mikronivå

Vi kommer redogöra för de två teoretiska aspekterna som vi valt att lyfta fram på mikronivå: politisk psykologi och Lukes maktdimensioner. Vi kommer sedan sätta in dessa i den empiriska kontexten som redogjordes ovan, för att tydligare kunna se hur detta passade in på både Tito och Milosevic och deras roller i Jugoslaviens fall.

6.1.1 Politisk psykologi – Tito och Milosevic

Genom användandet av politisk psykologi ämnas söka förståelse varför de olika ledarna agerade som de gjorde. En av komponenterna som lyftes upp under teorin som var central för politisk psykologi är personligheten. Trots att detta inte har varit huvudfokus för empirin finns det ändå intressanta aspekter att lyfta fram. Ska man se exempelvis till Tito kan man konstatera att han enligt litteraturen beskrivs som en stark och karismatisk ledare. Litteraturen beskriver hur han slogs mot de makter som ockuperade Jugoslavien, då han trodde på ett enande av den jugoslaviska staten. Detta kom således att påverka hur han förde sin politik. I och med att han själv hade en uppfattning om sig själv som landsfader till alla jugoslaver påverkade det också hur han förde sin politik. Milosevic, å andra sidan, var inte lika karismatisk och agerade inte lika mycket i det offentliga som Tito. Litteraturen beskriver honom som en tystlåten ledare med låg profil. Däremot hade Milosevic tydligare tendenser till strävan efter makt och var som ledare mer hänsynslös. Vidare hade Milosevic även en stor historisk kännedom, vilket kom att vara centralt i förståelsen av den andra aspekten av politisk psykologi, nämligen känslomässiga och emotionella band. Han använde sig av serbernas historia för att lyfta fram att de var ett förtryckt folk som hade behandlats orätt av den jugoslaviska staten. Tito, å andra sidan, använde sig inte så mycket av den historiska kontexten som den samtida. Genom att ständigt arbeta för ett enande av Jugoslavien kunde han först utnyttja de utländska ockupanterna i Jugoslavien, för att sedan kunna utnyttja kalla krigets bipolaritet.

Det framstår även tydliga skillnader hos både Tito och Milosevic när det kommer till vilken syn de har på etnicitet. Tito skulle kunna hävdas följa primordialism, då han ansåg att man var född i Jugoslavien och var därför jugoslav. Detta var ingenting som skulle komma ändras, utan det skulle snarare ena folket. Milosevic, å andra sidan, såg etnicitet snarare som en möjlighet att nå sina politiska mål, i enlighet med instrumentalism. Målet för serberna var inte att fortsätta vara en förtryckt grupp inom Jugoslavien, utan det handlade för dem snarare om att få en egen stat där de var i klar majoritet. Därför kan det sägas att de använde etnicitet för att uppnå sina politiska mål.

Dock kan det argumenteras för att båda ledarna var ute efter samma sak: båda ville ha makt över staten Jugoslavien. Däremot hade de olika syn på vilken stat Jugoslavien skulle vara, samt hur Jugoslaviens framtid skulle se ut. Tito var väldigt noga med att visa för det jugoslaviska folket att de var enade och att varje individ skulle bli lika behandlad inom Jugoslaviens gränser, en syn som inte kom att delas av Milosevic. Milosevic, som nämnts innan, var inte en direkt nationalistisk person. Det handlade inte för honom att ena Serbien till en stor serbisk stat med ett folk som majoritet och därmed erkänna Serbiens språk och kultur. Milosevic såg snarare Serbien som ett objekt för att kunna uppnå makten han var ute efter. För att få den makten han ville använde Milosevic således missnöjet hos serberna för att bli en stark ledare. För att kunna nå makt och storhet, förutsätts att de är rationella aktörer. För att tydliggöra detta kommer nedan analyseras hur de båda ledarna var rationella i sitt användande av makt, i enlighet med Steven Lukes tre maktdimensioner.

6.1.2 Lukes maktdimensioner – Tito och Milosevic

Lukes maktdimensioner kan sammanfattas i tre punkter. Den första av dessa är direktmakt, som nämnt i teorin, innebär det att A har makt över B. Detta kan synas tydligt i olika politiska beslut som ledarna fattade, som inte mötte något större motstånd. Detta då de båda ledarna var diktatorer, och ingen ifrågasatte deras beslut. Exempelvis med Tito kan vi se att han förbjöd all nationalism utom den jugoslaviska, som ett medel i att vara den sanna ledaren över den jugoslaviska staten. Som nämnt i början av uppsatsen kan man i intervjuer gjorda av Wilmer se en tydlig tendens till att folk identifierade sig snarare som jugoslaver än som den etniska grupp de tillhörde. I Milosevic fall är det inte lika klart i vilken mån han använde sig av den direkta makten. Även om det kan sägas att hans direkta makt utgjordes av hans militära agerande gentemot de grupper som gjorde uppror mot staten, riktades inte denna mot hela staten Jugoslavien. Snarare kan det argumenteras för att han använde de andra två maktdimensionerna mot det jugoslaviska folket.

Den andra maktdimensionen som Lukes presenterar är makten över dagordningen. I mångt och mycket kan den andra dimensionen sägas handla om icke-beslut, alltså vad som inte kommer upp på dagordningen. Exempelvis kan man se vilka nationaliteter och vilka identiteter som får synas i dagordningen. Tito, som ovan nämnt, förbjöd all annan nationalism än den jugoslaviska. Detta gjorde att det endast var den som fick plats på den politiska arenan. Milosevic gjorde nästintill tvärt om. Även om han inte förbjöd den jugoslaviska nationalismen eller identiteten, lyfte han fram den serbiska som tydligt fick mer plats inom den nationella politiken. Indirekt gjorde detta att den jugoslaviska identiteten var gällande, men det var den serbiska som var mest tydlig. Detta i sin tur ledde till att exempelvis varken den bosniska eller den kroatiska identiteten fick plats inom den nationella kontexten.

Den tredje och sista dimensionen är makten över tanken. Här kan såväl media samt annan litteratur anses spela en signifikant roll. Tito, var en ledare som ville hålla en stark image, var väldigt kontrollerande av hur han framställdes av media. Det var för honom ytterst viktigt att media inte var kritisk mot honom, vilket gjorde att hans censur endast rörde artiklar och rapportering kring honom. Enligt litteraturen som presenterades ovan var framställningen av situationen i Jugoslavien inte det viktigaste för honom. Detta kan sägas härleda till då han var mer bekymrad över att inte framstå som den starka ledaren för Jugoslavien som han själv ansåg sig vara. Milosevic använde sig däremot till stor del av den tredje maktdimensionen. Detta då han mer än gärna manipulerade media till sin fördel. Han ställde sällan upp på intervjuer, och när han gjorde detta var intervjun ofta skriven i förtid och alla frågor som journalisterna ställde var inövad. Intervjuerna handlade snarare om att han ville få fram sin åsikt än att göra en seriös journalistisk intervju. Utöver detta ändrade även Milosevic i skolböckerna, så att de kom att uttrycka en annan sida av den jugoslaviska historien. Böckerna kom snarare att handla om det förtryck som den serbiska majoriteten enligt Milosevic blev utsatta för under Titos tid. Detta kan i sin tur även kopplas till den första maktdimensionen, direkt makt, då man kan se att det inte var någon som sa emot eller gick emot Milosevic order om att förändra skolundervisningen.

6.2 Makronivå

I det här avsnittet redovisar vi för Jugoslaviens sönderfall ur två tidpunkter, 1980 och 1991. Detta gör vi genom att ta hjälp av dynamiken som beskrivs kring vad en stark respektive svag stat är. Vi kommer nedan tydliggöra vår hypotes om Jugoslaviens tvåstegssönderfall.

6.2.1 Stark och svag Jugoslavien – 1980 och 1991

Starka stater har enligt Rotberg definierats som en stat som har kontroll över sitt territorium, har en stabil ekonomi och levererar säkerhet och trygghet för befolkningen. Utöver detta definieras en stark stat även som en stat som besitter civila- och politiska rättigheter samt att det finns ”freedom from fear” för samtliga invånare oavsett etnisk eller nationell tillhörighet.

Tito hade fram till sin död 1980 suttit som ledare i cirka 35 år. Den externa internationella politiken under denna tid råde under kalla krigets bipolaritet. Sovjet, som var en av Jugoslaviens grannar, existerade och var under denna tid en hegemon. Detta ledde till att Tito som ledare samt befolkningen i Jugoslavien var rädda för att Sovjet skulle invadera Jugoslavien om de förlitade sig alldeles för mycket på väst. Då detta externa hot fanns valde Tito att styra det interna på andra villkor för att detta skulle matcha det externa. Han valde att styra Jugoslavien på ett ”rättvist” sätt i den bemärkelsen att individerna skulle behandlas lika oavsett nationalitet. Således blev ingen grupp mer förtryckt än en annan. Men han förbjöd all nationalism som inte var jugoslavisk samt religionsrättigheter, i bland annat Bosnien. Detta tyder dels på att den jugoslaviska staten 1980 inte var så stark som Tito ville ha och visa. Skrapar man under ytan så ser man att skenet bedrar en aning. Eftersom Tito inte kunde garantera befolkningens fulla civila- och politiska rättigheter innebar detta att staten inte var stark, som det enligt Rotberg behövs för att kunna räknas som stark stat.

Som nämnt tidigare kom rädslan för en invasion från öst att spela en viktig roll för hur de olika ledarna förde sin politik. Under Titos tid, då det var tydligast med kalla krigets bipolaritet, valde jugoslaverna att följa hans styrning och förlitade sig på att han skulle hålla de säkra. Då Sovjet inte var ett lika tydligt hot mot Jugoslavien under Milosevic tid fanns det inte direkt tankar om en fiendestat som skulle komma invadera.

En annan faktor som tyder på att Jugoslavien inte var en stark och enad nation 1980 är den ekonomiska aspekten. Som skrivet i empiri visar olika litteratur på att Titos hantering av den jugoslaviska ekonomin var ytterst dålig. Den ekonomiska aspekten gjorde att det fanns vissa spänningar inom Jugoslavien mellan de olika staterna och dess två autonoma provinser. Den ekonomiska hyperinflationen och nedskärningar i det internationella ekonomiska stödet som tidigare hade nått Jugoslavien påverkade den svarta marknaden. Svart handel kom att öka, och med den även korrruptionen, någonting som enligt Rotberg är karakteristiskt för en svag stat.

Kort efter Titos död uppkom flera olika demonstrationer. Dessa demonstrationer visar tecken på att det inte var så pass lugnt i Jugoslavien som Tito eller västvärlden trodde, vilket visade sig i exempelvis Kosovo. De kände att de inte ville styras under Jugoslavien, då de kände att de blev missgynnade bland annat med arbete och ekonomi. Oroligheterna dämpades med hjälp utav olika styrkor

runt om i Jugoslavien, något som förvärrade situationen, men lyckades till sist tysta ner dem. Kort därefter tar Milosevic över styrningen av Jugoslavien. 1991 är som ovan nämnt centralt, då det hot som en gång var Sovjet inte fanns kvar, och dess kollaps visade de olika grupperna att det går att slå sig från en kommunistisk federation.

Milosevic som var historisk kunnig, utnyttjade sin kunskap till att vända den politiska situationen till sin fördel. Han valde att spela på den serbiska befolkningens förtryck. Det är viktigt att påpeka att alla grupper ansåg att de var förtryckta mer än någon annan grupp, men den serbiska fick större plats inom den nationella politiken. Genom media lyckades Milosevic visa detta för serberna och tillsammans enades de till att göra Serbiens gränser större. Under den tid var de interna relationerna för staten i princip detsamma som det var under Tito. Skillnaderna var en annan ledare och annan politisk kontext. Milosevic hade inte kontroll över territoriet under denna tid, då både Kroatien och Slovenien utropat självständighet.

Rotberg menar på att det inte är en slump när stater faller sönder, utan att det har skapats förutsättningar som kommer att leda till ett sönderfall. Detta blir speciellt tydligt i stater där det finns många olika etniska grupper, precis som i Jugoslavien. Vid Milosevic maktövertagning började oroligheterna mellan de etniska grupperna att växa och sönderfallet av Jugoslavien syntes tydligare. Här kan vi se hur ledaren har en roll i sammanhållningen av staten. Tito kunde undvika ett sönderfall då han enade det jugoslaviska folket och inte drev dem mot varandra som Milosevic gjorde. Arfi menar på att en skicklig ledare på så sätt kan rädda en svag stat från att falla och få den att bli stark igen. Ett sätt är att erkänna de etniska grupperna och ge befolkningen de rättigheter de besitter, samt en viss autonomi för att legitimera staten. Här valde Milosevic och Tito att använda sig av direkt makt. Vi kan se exempelvis att även om Tito förbjöd nationalism så behandlade han invånarna likvärdigt. Milosevic å andra sidan favoriserade serberna och förtyckte övriga etniska grupper.

Vad gäller civila- och politiska rättigheterna var faktorerna detsamma här också. Skillnaderna är att Milosevic väljer att legitimera framförallt serbisk nationalism, då han ansåg att det var detta som skulle kunna leda till den stora makten för honom. Ekonomin var under 1991 dålig, samtliga stater och de två autonoma provinserna ansåg att de blev ekonomiskt diskriminerade. Ekonomin i Jugoslavien var under stor nedgång redan från 80-talet och fortsatte ända in till Milosevics tid, något han ärvde av Titos styrning. En annan aspekt är inblandningen av det internationella samfundet.. Rotberg menar på att en stat kan undvika fallering om det internationella samfundet går stöttar staten ekonomiskt. Tito fick under sin tid bidrag för att klara av ekonomiska krisen, medan Milosevic inte fick samma bistånd.

En annan viktig aspekt som visar på att Jugoslavien under 1991 inte var en stark stat är hur Milosevic valde att styra utbildning i Jugoslavien. Som nämnt innan valde han att styra skolorna och utläringen till sin fördel. Detta tyder på att de civila rättigheter samt att kontroll över territoriet inte fanns, då Milosevic valde att favorisera en grupp: serberna.

Vi började stycket med att beskriva vad en stark stat är och hur det enligt Rotberg bland annat ska besitta de egenskaper vi hittills har nämnt. Viktigt att ha i åtanke är, precis som ovan nämnt, att Jugoslavien redan vid sin uppkomst som stat 1945 inte hade direkta förutsättningar för att bli en demokrati. Dessa egenskaper ändrades för Jugoslaviens del varken 1980 eller 1991. De olika tiderna visar på olika aspekter av hur staten styrdes och vilka egenskaper som de besatt under dessa tider. Det visar även första steget på Jugoslaviens sönderfall efter Titos död på 80-talet samt andra steget som kom 1991. Några egenskaper, som den ekonomiska aspekten, ärvdes från 80-talet in till Milosevics tid, och andra faktorer uppkom i och med ledare och internationellt klimat förändringar. Genom mikroperspektivet, speciellt den politiska psykologin, ges en annan synvinkel på anledningen till Jugoslaviens tvåstegssönderfall. Mikroperspektivet visar på hur de politisk psykologiska aspekterna visar på hur ledarna hade en avgörande roll i Jugoslaviens slutliga sönderfall.

7 Sista tankar om Jugoslavien

I denna uppsats har vi ämnat undersöka Jugoslaviens tvåstegssönderfall ur olika perspektiv. För att kunna förstå det har det varit vår mening att bland annat se till ledarnas roll under sammanfallet.

Vi är väldigt medvetna att det kan framstå för läsaren som att vi tycker att Tito var en bättre ledare än Milosevic. Så är däremot inte fallet. Vi har ämnat skriva denna uppsats opartiskt och objektivt, utan att lägga ner någon värdegrund i de olika ledarna. Däremot har vi full förståelse för att det i mångt och mycket var lättare för Tito att ena Jugoslavien, då han hade bättre nationella och internationella förutsättningar. Därför framstår Tito i litteraturen som en bättre ledare. Tito, enligt många jugoslaver och stor del av vår litteratur, var en stark ledare som hade de egenskaper som krävdes för att kunna hålla samman staten Jugoslavien. Milosevic, å andra sidan, anammade inte det fokus Tito hade på ett Jugoslavien, utan hans fokus låg snarare på en stor serbisk stat. När Milosevic kom till makten övertog han en stat som inte var fungerande: det fanns framförallt ingen fungerande ekonomi som kunde driva staten framåt. En annan viktig aspekt är den nationella kontexten som rådde när Tito dog 1980 var väldigt lik den som fanns när kriget utbröt 1991. Detta får helt klart påverkan på Milosevics sätt att föra den nationella politiken.

Ytterligare en sak man måste ha i åtanke när man analyserar ledarnas roll är den internationella kontexten som rådde under deras olika tidsperioder. Under Titos tid fanns det som tidigare nämnt ett hot från Sovjet om invasion. Trots att Jugoslavien var vänligt inställt till Sovjet fanns det ändå en rädsla för hur de skulle drabbas av kalla krigets bipolaritet. Detta enade folket i ett ”vi” mot ”dem” tänk. När Milosevic kom till makten var det precis i sammanfallet av Sovjet, ”dem” som hotade ”oss” fanns inte längre kvar. Att inte kunna bli invaderade av yttre hot kom helt klart att ha en påverkan på styrningen av Jugoslavien. En annan sak värt att tänka på är att ingen av de två ledarna kom till makten på ett demokratiskt sätt. Tito blev erkänd som ledare utav väst medan Milosevic klättrade sig fram till makten genom att använda sig utav media och eliminera eventuella hot som hindrade honom från att ta makten.

Det har även varit vårt mål att undersöka staters sönderfall, och har då kommit fram till att ledarna spelar en signifikant roll i Jugoslaviens tvåstegssönderfall. Vi har i både vår empiri och vår analys tryckt på att det var mycket inom Jugoslavien som inte fungerade, alltså var det problematiskt för att en ledare skulle kunna

fortsätta hålla samman staten. Precis som ovan nämnt var inte frågan så mycket om Jugoslavien skulle falla samman, som den var *när* den faktiskt skulle göra det. Även om vissa forskare menar att vissa ledare hade kunnat ta över staten är det ändå oklart om det ändå hade fungerat så långt efter Titos bortgång. Det är här vi menar på att det finns ett tydligt tvåstegssönderfall: Titos bortgång 1980 och utbrottet av krig 1991. Det är därför vi menar på att en ledare inte kunde förhindra sönderfallet, men att det ändå kom att spela en roll. Så som vi har visat i mikroperspektivet fanns det andra relevanta faktorer som gjorde att Jugoslavien var dömt att falla.

Vi valde att studera Jugoslaviens sönderfall ur flera nivåer och perspektiv precis som Allison och Zelikow gjorde i sin studie av Kubakrisen, för att se hur sönderfallet kan förklaras. För att återanknytta till vår frågeställning: *Går det att förstå Jugoslaviens sönderfall som en tvåstegsprocess. I så fall, på vilka sätt?* Svaret blir först och främst: ja. Det går att förklara sönderfallet som en tvåstegsprocess. Vi skulle rent av hävda att det är det bästa sättet för att förstå det, vilket vi har försökt argumentera för i uppsatsen. Men på vilka sätt kan man då förstå det? Först och främst kan man förstå det som ett tvåstegssönderfall genom att studera de två olika tidpunkterna, men även ur två olika nivåer. Titos bortgång 1980 kom tydligt att ha en påverkan på Jugoslaviens sönderfall. Med alla oroligheter som uppstod 1981 i och med demonstrationerna i Kosovo kan man inte bortse från vilken roll Titos bortgång spelade för sammanhållningen av staten. Däremot är det inte tillräckligt för att se sönderfallet då. För att kunna förstå det andra steget krävs det att se till hur staten såg ut 1991 med Milosevic i makten. Där kan man tydligt se att ledarens roll är signifikant i en stats sönderfall. Milosevic var ledare i en nationell kontext lik den under Titos tid. Det har alltså inte endast räckt att se på Jugoslaviens tvåstegssönderfall ur ett makroperspektiv, utan det har även varit en nödvändighet att studera tvåstegsprocessen på mikronivån. Genom att använda mikronivån kan man tydligare se den största skillnaden till varför Jugoslavien slutligen föll sönder 1991.

8 Referenser

Allison, Graham T. & Zelikow, Philip D. (1999). *Essence of decision: explaining the Cuban missile crisis*. 2. ed. New York: Longman

Arfi, Badredine, State Collapse in a New Theoretical Framework, *International Journal of Sociology*. Fall1998, Vol. 28 Issue 3, p15-42

Badersten, Björn & Gustavsson, Jakob (2010). *Vad är statsvetenskap?: om undran inför politiken*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Bennett, Christopher (1995). *Yugoslavia's bloody collapse: causes, cours and consequences*. London: Hurst

Billig, Michael (1995). *Banal nationalism*. London: Sage

Carment, David, Assessing state failure: implications for theory and policy, *Third World Quarterly*. Jun2003, Vol. 24 Issue 3, p407-427

Clément, Caty, The Nuts and Bolts of State Collapse: Common Causes and Different Patterns?, *Conference Papers International Studies Association*. 2005 Annual Meeting, Istanbul, p1-34

Cottam, Martha L. (2010). *Introduction to political psychology*. 2. ed. New York: Psychology

Esaiasson, Peter (2010). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Houghton, David Patrick (2009). *Political psychology: situations, individuals, and cases*. New York: Routledge

Joireman, Sandra F. (2004). *Nationalism and political identity*. London: Continuum

Jovic, Dejan, *Reassessing Socialist Yugoslavia, 1945-90: The Case of Croaria*, i Djokić, Dejan & Ker-Lindsay, James (red.) (2011). *New perspectives on Yugoslavia: key issues and controversies*. 1st ed. New York: Routledge

Kasfir, Nelson, *Domestic Anarchy, Security Dilemmas, and Violent Predation: Cause of Failure*, i Rotberg, Robert I. (red.) (2004). When states fail: causes and consequences. Princeton, N.J.: Princeton University Press

Klare, Michael T., *The Deadly Connection: Paramilitary bands, Small Arms Diffusion, and State Failure*, i Rotberg, Robert I. (red.) (2004). When states fail: causes and consequences. Princeton, N.J.: Princeton University Press

Lendvai, Paul & Parcell, Lis (1991). Yugoslavia without Yugoslavs: the roots of the crisis, i *International Affairs*. Apr91, Vol. 67 Issue 2, p251-261

Lukes, Steven (2005). *Power: a radical view*. 2. expanded ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Pavlowitch, Stevan K., *Yugoslavia: Why Did it Collapse?*, i Fouskas, Vassilis (2007). *Politics of Conflict : A Survey* [Elektronisk resurs]. Routledge

Ramet, Sabrina P. (2002). *Balkan Babel: the disintegration of Yugoslavia from the death of Tito to the fall of Milošević*. 4., [rev. and enlarged] ed. Boulder, Colo.: Westview Press

Ramet, Sabrina P. (2005). *Thinking about Yugoslavia: scholarly debates about the Yugoslav breakup and the wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge: Cambridge University Press

Ramet, Sabrina P. & Pavlaković, Vjeran (red.) (2005). *Serbia since 1989: politics and society under Milošević and after*. Seattle, Wash.: University of Washington Press

Resic, Sanimir (2010). *En historia om Balkan: Jugoslaviens uppgång och fall*. [Ny utg.] Lund: Historiska media

Rieff, David, *Milosevic in Retrospect*, *Virginia Quarterly Review*, June 2006, 82(3), p. 9-17

Rogel, Carole, *Kosovo: Where It All Began*, *International Journal of Politics, Culture & Society*. 2003, Vol. 17 Issue 1, p167-182

Rotberg, Robert I., *The Failure and Collapse of Nation-State: Breakdown, Prevention and Repair*, i Rotberg, Robert I. (red.) (2004). When states fail: causes and consequences. Princeton, N.J.: Princeton University Press

Stojanovic, Dubravka, *Construction of Historical Consciousness*, i Todorova, Maria Nikolaeva. (red.) (2004). *Balkan identities: nation and memory*. London: C. Hurst

Wilmer, Franke (2002). *The social construction of man, the state, and war: identity, conflict, and violence in former Yugoslavia*. New York: Routledge

Vladislavljivic, Nebojsa, *The Break-up of Yugoslavia: The role of popular politics*, i Djokić, Dejan & Ker-Lindsay, James (red.) (2011). *New perspectives on Yugoslavia: key issues and controversies*. 1st ed. New York: Routledge

Woodward, Susan L. (1995). *Balkan tragedy: chaos and dissolution after the Cold War*. Washington, D.C.: Brookings Institution